

شناسایی و تبیین عوامل عمده مؤثر بر لایه ارزشها و باورهای فرهنگ مطالعه در ایران^۱

دکتر محمود سالاری^۲

دکتر محمد حسین دیانی^۳

دکتر رحمت الله فتاحی^۴

چکیده

هدف: این بررسی به منظور شناسایی، دسته‌بندی و تعیین اهمیت نسبی متغیرهای دخیل در لایه ارزش فرهنگ مطالعه در ایران انجام شده است.

جامعه و روش تحقیق: با استفاده از روش مطالعه اسنادی و روش دلفی، متغیرهای مطرح و میزان اهمیت آنها شناسایی و تعیین شد. جامعه تحقیق از میان صاحب‌نظران و خبرگان حوزه فرهنگ مطالعه با روش نمونه‌گیری هدفمند (قضاوتی) انتخاب گردید.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد لایه ارزشها و باورهای فرهنگ مطالعه از ۴ معیار اصلی (جامعه، نظام آموزشی، حوزه نشر و خانواده)، ۷ معیار فرعی و ۲۶ شاخص تشکیل شده و بیشترین معیارهای فرعی و شاخصها، مربوط به معیار اصلی «جامعه» بوده است. همچنین، رتبه‌بندی فریدمن معیارهای اصلی نشان داد بین آنها تفاوت معناداری نیست، ولی در معیارهای فرعی لایه ارزشها نشان می‌دهد تفاوت معنادار است. در میان معیارهای فرعی، بالاترین رتبه‌ها به ترتیب به معیار «ترویج و ترغیب دانش‌آموزان، دانشجویان، معلمان و استادان به مطالعه» و «ارزش‌آفرینی برای رسیدن به خانواده اهل سواد و مطالعه» تعلق دارد. در خصوص رتبه‌بندی شاخصهای موجود در معیارهای فرعی «نگرش جامعه به مقوله جهان هستی»، «ترویج و ترغیب دانش‌آموزان، دانشجویان و استادان به مطالعه» و «باور به تأثیر کتاب در رشد ابعاد مختلف فردی و اجتماعی» نشان داد بین آنها تفاوت معنادار نبوده،

۱. برگرفته از پایان‌نامه دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد.

۲. کارشناس آموزش و مسئول طرح و برنامه سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد استان قدس

رضوی salari1000gmail.com

۳. استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد Daneshvarz85@gmail.com

۴. استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد fattahirahmat@gmail.com

اما رتبه‌بندی در شاخصهای معیار «احساس نیاز به مطالعه» نشان داد تفاوت معنادار بوده است. **پیشنهادها:** پژوهشگر در نهایت با توجه به ماهیت فرهنگ مطالعه، نگاه متوازن برای توسعه لایه‌های فرهنگ مطالعه و تقدم شروع تغییر از لایه ارزشها نسبت به سایر لایه‌های فرهنگ را با اتخاذ رویکرد سیستمی، پیشنهاد کرده است.

کلیدواژه‌ها: مطالعه، فرهنگ مطالعه، فرهنگ مطالعه در ایران، لایه ارزشها و باورها، نگرش سیستمی.

مقدمه

در ایران با وجود تلاشهای گسترده در زمینه ارتقای سطح سواد خواندن و نوشتن در میان اقشار پایین جامعه و نیز افزایش گستره و سطح تحصیلات در سطوح بالاتر، نرخ مطالعه غیردرسی وضعیت مطلوبی ندارد. این وضعیت سالهاست به شکلهای مختلف در نشریه‌های عمومی و علمی انعکاس یافته است. این نامطلوبی بیش از هر چیز از آمارهای مطالعه استنباط می‌شود.

بررسی میزان سرانه مطالعه سال ۱۳۹۰ مشخص کرد سرانه مطالعه آزاد هر ایرانی ۱۳/۹ دقیقه در روز است. در این پژوهش از حدود ۲۰۰۰ نفر به شکل روز نوشت^۱ ۱۰۸ فعالیت روزانه زندگی آنها در ۲۵۵ نقطه شهری و ۱۳۵۰ نقطه روستایی کشور مورد پرسش قرار گرفت (محبوب، ۱۳۹۰). این آمار به خوبی نشان می‌دهد سرانه مطالعه در ایران در سطح قابل قبولی نیست. این مسئله، ذهن بسیاری از محققان و مسئولان فرهنگی کشور را به خوبی مشغول کرده است. برخلاف تفاوت‌های نظری درباره اینکه چه چیز را باید مطالعه بدانیم و بشماریم، در یک نکته توافق عمومی وجود دارد و آن نارضایتی از میزان مطالعه در جامعه ایران است. بر پایه همین باور، مدیران فرهنگی برآنند تا با استفاده از روشهای مختلف، برای ارتقای میزان مطالعه در ایران بستر سازی کنند.

جامعه علمی نیز برای ارتقا و برطرف کردن کاستیها یا موانع توسعه مطالعه، طرحهای تحقیقاتی متعددی را به اجرا درآورده و انبوهی از متغیرها و نظرها را آزموده است. برخی ضعف توسعه فرهنگ مطالعه را به امور روبنایی و برخی دیگر به امور زیربنایی

مرتبط می‌دانند و بر همین اساس برای زدودن آسیبها و توسعه فرهنگ مطالعه پیشنهادها و راهکارهایی ارائه داده‌اند. در عین حال، تکاپو برای شناسایی متغیرهای اصلی و نظریه‌های تأثیرگذار، همچنان ادامه دارد. یکی از مهم‌ترین راهبردها در این زمینه، سند نقشه جامع علمی کشور است که در آن یک راهبرد ملی با عنوان «توسعه فرهنگ مطالعه و تتبع و تحقیق، تقویت روحیه پرسشگری و حقیقت‌جویی و یادگیری مادام‌العمر در سطح عموم و استفاده از یافته‌های تحقیقاتی و علمی در زندگی روزمره به صورت عاملی برای توسعه اجتماعی و بهبود زندگی» تدارک دیده شده است (شورای عالی انقلاب فرهنگی کشور، ۱۳۸۹، ص ۲۷). در همین راستا «سند نهضت مطالعه مفید» بنا به پیشنهاد شورای فرهنگ عمومی، در جلسه ۶۷۳ تاریخ ۱۳۸۹/۸/۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده است (شورای فرهنگ عمومی، ۱۳۸۹).

هنوز پرسشهای بسیاری درباره «مطالعه» مطرح است که پاسخی روشن برای آنها وجود ندارد. اگرچه پژوهشهای نسبتاً زیادی درباره مطالعه در ایران انجام شده است، پژوهشگران اغلب به وجهی از وجوه متفاوت مطالعه توجه کرده‌اند. از آنجا که ماهیت آنچه فرهنگ مطالعه نامیده می‌شود بسیار پیچیده است، ارائه راهکارهایی که وجوه و سطوح متفاوت فرهنگ مطالعه را در نظر نداشته باشد، تأثیرگذاری پایدار و عمیق در فرهنگ مطالعه نخواهد داشت. فرهنگ مطالعه به سبب وجود لایه‌ها، ابعاد مختلف و تأثیرپذیری آن از نظامهای خرد و کلان و مرتبط با سطوح مختلف فرهنگ جامعه، پیچیدگی خاصی دارد (فتاحی، ۱۳۸۸). به همین سبب، تحقیق در آن با نگرشی همه جانبه و کلان، سودمندتر است.

صاحب‌نظران برای خود «فرهنگ: سه لایه: اجزای قابل لمس فرهنگ (پوسته فرهنگ)، ارزشهای حمایت شده و پندارهای اساسی فرهنگ متصور شده‌اند (شاین، ۱۳۸۳). بر همین اساس، فرهنگ مطالعه نیز که یکی از مظاهر فرهنگ در سطح کلان است، می‌تواند دارای سه لایه باشد: ۱- ارزشها و باورها ۲- هنجارها و قواعد ۳- جلوه‌ها. افزون بر این، هر یک از لایه‌های سه‌گانه فرهنگ مطالعه، دارای عوامل متعددی هستند که می‌تواند فرهنگ مطالعه را تحت تأثیر قرار دهد. در این

گزارش به دلیل گستره هر یک از لایه‌ها، تنها به «عوامل تأثیرگذار بر فرهنگ مطالعه در لایه ارزشها در ایران» توجه شده و بر شناسایی این عوامل و اهمیت هر یک تأکید گردیده است.

اهمیت، ضرورت و فواید تحقیق

با توجه به توافق عمومی درباره ضرورت ارتقای میزان مطالعه در تمام سطوح اجتماع، این تحقیق بر آن است تا پیشنهادهای راهبردی برای یکپارچه‌سازی و اولویت‌بندی فعالیتهای مربوط به لایه ارزش فرهنگ مطالعه را ارائه دهد. در بطن این تحقیق، فواید زیر مد نظر بوده است:

- ایجاد فرصت برای تفسیری روشن از وضعیت فرهنگ مطالعه با توجه به شناخت اهمیت تأثیرگذاری هر عامل بر فرهنگ مطالعه
- امکان تعریف مأموریت‌های مشخص برای نهادها و سازمانهای متولی مرتبط با حوزه مطالعه در سطح کلان
- اشراف مطالعاتی برای سرمایه‌گذاری متناسب، جذب بودجه و امکانات هدفمند، تعیین نوع و میزان فعالیتهای در هر لایه فرهنگ مطالعه و عوامل اصلی و فرعی مرتبط با آن
- اعمال تغییرات بایسته مبتنی بر اولویت‌بندی عوامل مؤثر در برنامه‌های کوتاه مدت و بلندمدت
- تعریف، تعیین و واسپاری متناسب وظایف مرتبط با عوامل مربوط به نهادها و کارشناسان مرتبط در حوزه مطالعه.

پرسشهای پژوهش

۱. پرسش اول: از دیدگاه صاحب‌نظران، متغیرهای دخیل در لایه ارزشها و باورهای فرهنگ مطالعه ایران کدامند؟
۲. پرسش دوم: از دیدگاه صاحب‌نظران، اهمیت نسبی متغیرهای دخیل در لایه ارزشها و باورهای فرهنگ مطالعه در ایران چیست؟

فرضیه‌های پژوهش

- فرضیه ۱: بین میانگین عوامل مؤثر در لایه ارزشها و باورهای فرهنگ مطالعه تفاوت وجود ندارد.

روش، جامعه و ابزار تحقیق

بنا به هدفها و ویژگیهای این بررسی، روش پژوهش آمیخته^۱ انتخاب شد. برای شناسایی عوامل و متغیرهای مطرح در لایه ارزشهای فرهنگ، از روش تحقیق کتابخانه‌ای و مطالعه منابع اطلاعاتی و برای تعیین میزان اهمیت متغیرهای دخیل در آن، از روش دلفی استفاده شد.

چون پژوهش نیازمند آگاهی از نظرهای افراد با صلاحیت و دارای دیدگاه‌های کلان در حوزه مدنظر بود، جامعه تحقیق افرادی در نظر گرفته شدند که طی ۲۰ سال اخیر (۱۳۷۰ تا ۱۳۹۰) آثاری در حوزه مطالعه منتشر کرده و یا فعالیتی قابل توجه در این حوزه داشتند. از میان این نوع صاحب‌نظران و خبرگان ۲۰ نفر به روش نمونه‌گیری هدفمند (قضای) انتخاب شدند.

با به کارگیری روش دلفی، دیدگاه‌های این صاحب‌نظران درباره جامعیت، صحت دسته‌بندی متغیرها و اهمیت نسبی عوامل عمده مؤثر بر فرهنگ مطالعه با کاربرد مقیاس ۱۰ درجه‌ای کسب شد. عواملی که از نظر جامعه صاحب‌نظران، میانگین اهمیت آنها بیشتر از ۷ (از حداکثر ۱۰) بود، جزء عوامل نهایی برای تحقیق انتخاب گردید.

روشهای تجزیه و تحلیل آماری و روایی و پایایی ابزار سنجش

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از آمار توصیفی (جدولهای فراوانی و درصدها، میانگین‌ها و انحراف معیارها) و برای آزمون فرضیه از آمار استنباطی آزمون کولوموگروف اسمیرنوف به منظور تعیین نرمال بودن متغیرها و از آزمون فریدمن استفاده شد.

1. Mixed Method.

برای روایی پرسشنامه از نظر خوانایی و رفع ابهامهای گویه‌ها، ابتدا از نظرهای استادان راهنما و مشاور استفاده و دیدگاه‌های آنها اعمال شد. سپس برای تعیین سطوح و عوامل مؤثر بر مطالعه، از دیدگاه صاحب نظران استفاده و شاخصهایی که صاحب نظران آنها را بی‌اهمیت تلقی کرده بودند، حذف گردید. در خصوص پایایی ابزار، از آنجا که شناسایی عوامل مؤثر بر فرهنگ مطالعه، برگرفته از نکات مورد توافق و اجماع پژوهشگران منعکس شده در متون بود، از نوعی پایایی (گسترده عمومی) برخوردار بود. از سوی دیگر، چون تمامی عوامل عمده مؤثر بر فرهنگ مطالعه در نظر گرفته شده بود و محقق مجاز به جهت‌گیری خاصی در طراحی پرسشها نبود، ابزار سنجش از روایی و پایایی بهینه برخوردار بود. در عین حال، برای اطمینان بیشتر، جهت محاسبه همابهنگی درونی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که آلفای آن برای تمامی معیارها برابر ۰/۶ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول است.

یافته‌های تحقیق

پرسش یک: متغیرهای دخیل در لایه ارزشها و باورهای مطالعه در ایران از دیدگاه صاحب نظران کدامند؟

بر اساس مطالعه منابع مرتبط، ۳۲ عامل مربوط به لایه ارزشهای مطالعه شناسایی، گردآوری و تحت لایه ارزشهای فرهنگ مطالعه، دسته‌بندی شد. سپس، این عوامل عمده در هر لایه، زیر ۷ معیار اصلی: ۱. جامعه ۲. دولت ۳. نظام آموزشی ۴. حوزه نشر ۵. خانواده ۶. کتابخانه ۷. فناوری اطلاعات و رسانه‌های گروهی قرار گرفت. عوامل مذکور و دسته‌بندی آنها، در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. معیارهای اصلی، فرعی و شاخصها در لایه ارزشها

معیارهای اصلی	معیارهای فرعی	شاخصها
	نگرش جامعه به مقوله جهان هستی، علم و دانایی	ارزش قایل شدن برای نگاه جهان‌شمول در مقابل نگرش محدود
		باور به رشد و بلوغ عقلی جامعه
		اعتقاد به توانایی حاصل از دانایی
		اعتقاد به طلب دانش از گهواره تا گور (آموزش مادام العمر)
جامعه	باور به تأثیر کتاب در رشد ابعاد مختلف فردی و اجتماعی	اعتقاد به کسب دانش با وجود شرایط سخت مبتنی بر آموزه‌های فرهنگی و دینی (در چین و نزد یهودی علم آموختن، خون دل خوردن و در اعماق گردابه‌های پرخطر فرورفتن)
		باور نسبت به ارزش مطالعه به عنوان پیش نیاز توسعه ملی
		باور نسبت به ارزش مطالعه به عنوان وظیفه دینی
		باور نسبت به تأثیر مطالعه در رشد فردی
		باور نسبت به تأثیر مطالعه در رشد فرهنگی و اجتماعی جامعه
		باور نسبت به تأثیر مطالعه در رشد اقتصادی جامعه
		باور نسبت به تأثیر مطالعه در رشد سیاسی
احساس نیاز به مطالعه		باور به ضرورت مطالعه مستمر برای انجام امور بهتر روزمره و حرفه‌ای
		باور به مطالعه به منزله یکی از رفتارهای جاری روزمره
		اعتقاد به نیاز به مطالعه از کودکی تا بزرگسالی
		اعتقاد به عوامل انگیزشی برای هدایت جامعه به مطالعه آزاد برای تمامی سنین

شاخصها	معیارهای فرعی	معیارهای اصلی
اهمیت قابل شدن برای فرهنگ کتبی در مقابل فرهنگ شفاهی		
باور به ضرورت داشتن مهارت برای کسب اطلاعات و منابع اطلاعاتی		
باور به ضرورت وجود جایگاه بالای پژوهش در جامعه		
با ارزش تلقی کردن و الگو قرار دادن افراد کتابخوان در جامعه		
باور به ضرورت ایجاد عوامل انگیزشی کافی برای رونق روحیه مطالعه در مدارس	تکریم و ترغیب دانش آموزان، دانشجویان، معلمان و استادان به مطالعه	نظام آموزشی
باور به ضرورت ایجاد رویکرد تأمل و تعمق دانش آموزان و دانشجویان در مطالعات		
باور به اهمیت تفکر انتقادی و خلاق در نظام آموزشی		
پذیرش پایگاه اجتماعی و منزلت بالا برای پدید آورندگان (نویسندگان، مترجمان، گردآورندگان و...)	وضعیت پایگاه اجتماعی فعالان حوزه نشر	حوزه نشر
ارزش قابل شدن برای سرمایه‌گذاری در بازار نشر به عنوان یک فعالیت فرهنگی و معنوی		
قلمداد شدن کتاب به عنوان یک کالای ضروری در خانواده	قلمداد شدن کتاب به عنوان یک کالای ضروری در خانواده	خانواده
اعتقاد به قرار گرفتن کتاب در سبد خرید خانواده‌ها		
ارزش قابل شدن برای خانواده‌های باسواد و اهل مطالعه	پایگاه اجتماعی «خانواده اهل سواد و مطالعه»	

همان‌طور که در جدول ۱ آمده است، لایه ارزشها متشکل از ۴ معیار اصلی (جامعه، نظام آموزشی، حوزه نشر و خانواده)، ۷ معیار فرعی و ۲۶ شاخص است. جدول ۲ نیز وضعیت کمی معیارهای فرعی و شاخصها در چهار معیار اصلی لایه ارزشها را نشان می‌دهد.

جدول ۲. کمیت معیارهای فرعی و شاخصها در معیارهای اصلی

معیار اصلی	جامعه	نظام آموزشی	حوزه نشر	خانواده
تعداد معیار فرعی	۳	۱	۱	۲
تعداد شاخصها	۱۹	۳	۲	۲

داده‌های جدول ۲ نشان می‌دهد بیشترین توجه به معیار اصلی «جامعه» شده است و در دیگر معیارهای اصلی، وضعیت تقریباً مشابهی به چشم می‌خورد. این وضعیت به‌خوبی حکایت از آن دارد که از دیدگاه صاحب‌نظران، جامعه تأثیر بسزایی در ارزش‌آفرینی برای توسعه فرهنگ مطالعه دارد. این جامعه است که با دارا بودن ارزشها و باورها نسبت به سواد، دانش و مطالعه، زمینه توسعه یا کندی فرهنگ مطالعه را فراهم می‌کند. جامعه با دارا بودن گستره زیاد، می‌تواند بر تمامی ارکان و نهادها و سایر معیارهای اصلی لایه ارزشها تأثیرگذار باشد.

پرسش دو: اهمیت نسبی متغیرهای دخیل در ارزشها و باورهای فرهنگ مطالعه ایران از دیدگاه صاحب‌نظران چیست؟

برای پاسخ به پرسش دوم، رتبه‌بندی زیر به منظور تعیین اهمیت نسبی شاخصها در هر معیار فرعی، معیارهای فرعی در هر معیار اصلی، معیارهای اصلی در هر لایه اصلی و در نهایت لایه‌های اصلی فرهنگ مطالعه انجام شد. در جدولهایی که در ادامه آمده است، موارد به ترتیب اهمیت (که معیار آن میانگین رتبه است) مرتب شده‌اند.

نتایج رتبه‌بندی شاخصهای معیارهای فرعی در لایه ارزشها

با توجه به جدول ۳، رتبه‌بندی فریدمن برای شاخصهای موجود در معیارهای فرعی «نگرش جامعه به مقوله جهان هستی»، «ترویج و ترغیب دانش‌آموزان، دانشجویان و استادان به مطالعه» و «باور به تأثیر کتاب در رشد ابعاد مختلف فردی و اجتماعی» معنادار نیست؛ اما برای معیار «احساس نیاز به مطالعه» معنادار است. به این معنا که هر یک از شاخصهای مندرج در معیار «احساس نیاز به مطالعه» ارزش یکسانی دارند. حال

آنکه این رتبه‌بندی شاخصها در سه معیار فرعی دیگر معنادار است، به گونه‌ای که برخی از عوامل موجود در هر معیار فرعی از دیگر عوامل موجود در همان معیار، ارزش بیشتری دارند.

در معیار فرعی «نگرش جامعه به مقوله جهان هستی» شاخص «اعتقاد به توانایی حاصل از دانایی» بالاترین رتبه و شاخص «ارزش قایل شدن به نگاه جهان‌شمول در مقابل نگرش محدود» پایین‌ترین رتبه را دارد. در معیار فرعی «احساس نیاز به مطالعه» شاخص «اعتقاد به نیاز به مطالعه از کودکی تا بزرگسالی» بالاترین رتبه و شاخص «اهمیت قایل شدن برای فرهنگ کتابی در مقابل فرهنگ شفاهی» در پایین‌ترین مرتبه قرار گرفته است. بر این اساس، عواملی که دارای رتبه بیشتری هستند، در معیار فرعی متعلق به معیار اصلی خود، نقش با اهمیت‌تری دارند. یافته‌های جدول ۳ بیانگر این نکته است که در هر اقدام برای تقویت فرهنگ مطالعه، ابتدا باید به شاخصهای میانگین رتبه‌ای بیشتر و سپس به شاخصهای دارای رتبه پایین‌تر پرداخته شود.

جدول ۳. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخصهای معیارهای فرعی

معیار اصلی	معیار فرعی	معناداری	شاخص	میانگین رتبه	میانگین معیار	انحراف معیار
تأثیر	نگرش جامعه به مقوله جهان هستی، علم و دانایی	۰/۴۶۱	اعتقاد به توانایی حاصل از دانایی	۳/۴۷	۸/۴۷	۱/۶۲
			باور به رشد و بلوغ عقلی جامعه	۳/۰۹	۸/۱۲	۱/۹
			اعتقاد به طلب دانش از گهواره تا گور (آموزش مادام‌العمر)	۲/۸۵	۸	۱/۵۴
			اعتقاد به کسب دانش با وجود شرایط سخت مبتنی بر آموزه‌های فرهنگی و دینی (در چین و نزد یهودی علم آموختن، برای کسب علم خون دل خوردن و در اعماق گردابهای پرخطر فرورفتن)	۲/۸۲	۷/۹۴	۱/۶۸
			ارزش قایل شدن به نگاه جهان‌شمول در مقابل نگرش محدود	۲/۷۶	۷/۷۶	۲/۳۳
	باور به تأثیر	۰/۰۵۷	باور نسبت به تأثیر مطالعه در رشد فردی	۴/۱۱	۸/۵۳	۱/۳۵

معیار اصلی	معیار فرعی	معناداری	شاخص	میانگین رتبه	میانگین معیار	انحراف معیار
	کتاب در رشد ابعاد مختلف فردی و اجتماعی		باور نسبت به تأثیر مطالعه در رشد فرهنگی و اجتماعی جامعه	۴/۰۸	۸/۵۳	۰/۹۶
			باور نسبت به تأثیر مطالعه در رشد اقتصادی جامعه	۳/۵	۸/۰۵	۱/۳۱
			باور نسبت به تأثیر مطالعه در رشد سیاسی	۳/۵	۷/۸۹	۱/۲
			باور نسبت به ارزش مطالعه به عنوان پیش نیاز توسعه ملی	۳	۷/۶۸	۱/۹۷
			باور نسبت به ارزش مطالعه به عنوان وظیفه دینی	۲/۸۲	۷/۵۳	۲/۲۲
توجه	انگیزه‌های اجتماعی	--	باور به مطالعه به منزله یکی از رفتارهای جاری و روزمره	۱/۲۵	۸/۴	۰/۹۹
			اعتقاد به نیاز به مطالعه از کودکی تا بزرگسالی	۵/۴۴	۹/۱۷	۰/۹۲
	احساس نیاز به مطالعه	۰/۰۰۰	اعتقاد به عوامل انگیزشی برای هدایت جامعه به مطالعه آزاد برای تمامی سنین	۴/۸۱	۸/۷۸	۱
			با ارزش تلقی کردن و الگو قرار دادن افراد کتابخوان در جامعه	۳/۸۶	۸/۴۴	۱/۳۸
			باور به ضرورت وجود جایگاه بالای پژوهش در جامعه	۳/۸۱	۸/۲۲	۱/۵۹
			باور به ضرورت داشتن مهارت برای کسب اطلاعات و منابع اطلاعاتی	۳/۷۸	۸/۳۹	۱/۱۴
			باور به ضرورت مطالعه مستمر برای انجام امور بهتر روزمره و حرفه‌ای	۳/۷۲	۸/۲۲	۱/۴
			اهمیت قایل شدن برای فرهنگ کتبی در مقابل فرهنگ شفاهی	۲/۵۸	۷/۶۷	۱/۱۴

انحراف معیار	میانگین میانگین	میانگین رتبه	شاخص	معناداری	معیار فرعی	معیار اصلی
۱/۰۹	۹/۱۵	۲/۲۵	باور به ضرورت ایجاد عوامل انگیزشی کافی برای رونق روحیه مطالعه در مدارس	۰/۱۲۰	ترویج و ترغیب دانش‌آموزان، دانشجویان، معلمان و استادان به مطالعه	فقه آموزشی
۱/۲۸	۸/۸	باور به اهمیت تفکر انتقادی و خلاقیت در نظام آموزشی				
۱/۴۳	۸/۵۵	۱/۹۸	ترغیب دانش‌آموزان و دانشجویان در تأمل در مطالعات			
۱/۴۳	۸/۵۵	۱/۷۸	اعتقاد به فرارگرفتن کتاب در سید خرید خانواده‌ها	--	قلمداد شدن کتاب به عنوان یک کالای ضروری در خانواده	خانواده
۱/۴۳	۸/۵۵	۱/۷۸	ارزش‌قایل شدن برای خانواده‌های با سواد و اهل مطالعه	--	پایگاه اجتماعی «خانواده اهل سواد و مطالعه»	
۱/۶۲	۶/۸۳	۱/۷۵	پذیرش پایگاه اجتماعی و منزلت بالا برای پدیدآورندگان (نویسندگان، مترجمان، گردآورندگان و...)	--	وضعیت پایگاه اجتماعی فعالان حوزه نشر	حوزه چاپ و نشر
۱/۷۸	۶/۸۹	۲/۰۳	ارزش‌قایل شدن برای سرمایه‌گذاری در بازار نشر به عنوان یک فعالیت فرهنگ و معنوی	--	ایجاد ارزش برای سرمایه‌گذاری	

به باور بسیاری، مهم‌ترین عامل مؤثر بر فرهنگ مطالعه یک جامعه، نوع نگرش جامعه به جهان هستی است. جهان‌بینی که نقش زیربنای فکری و عقیدتی یک جامعه را شکل می‌دهد، ارزشهایی برای انسانها پدید می‌آورد که بر مبنای آنها زندگی و عمل می‌کنند. بقیه سطوح فرهنگ متأثر از جهان‌بینی جامعه است. در برخی از مدل‌های فرهنگ، جهان‌بینی را مرکز اتاق فرمان فرهنگ، تلقی کرده‌اند (ابولقاسمی، ۱۳۸۴).

بنابراین، با توجه به اینکه صاحب‌نظران حوزه مطالعه شاخص «اعتقاد به توانایی حاصل از دانایی» را در فرهنگ مطالعه یک جامعه مؤثر می‌دانند، نگاهی هدفمندانه برای بهره‌گیری از ارزشهای برگرفته از جهان‌بینی نظیر ارج گذاشتن جامعه به علم و دانش و باور به توانایی حاصل از دانایی در راستای توسعه فرهنگ مطالعه ایران را می‌طلبد تا بهتر بتوان از قابلیت تحول‌آفرین جهان‌بینی سود جست.

صاحب‌نظران برای شاخص «اعتقاد به نیاز به مطالعه از کودکی تا بزرگسالی» در معیار فرعی «احساس نیاز به مطالعه» اهمیت زیادی قایل شدند و برای تقویت چنین باوری، راهکارهای ذیل را پیشنهاد کردند. از جمله، تقویت احساس نیاز به خود شکوفایی در جامعه (قنایزچی و داورپناه، ۱۳۸۶)، آگاهی بخشی به جامعه در خصوص اثرات مطالعه در زندگی فردی و اجتماعی (امانی، ۱۳۷۶، ب، گریسولد، مک دونالد و وریگت^۱، ۲۰۰۵، وارنینگ و لیونگ^۲، ۲۰۰۷)، تأکید سخنرانان و رهبران اجتماعی در خصوص اهمیت کتابخوانی (صافی، ۱۳۷۹، ب)، بالا بردن منزلت اجتماعی اهل مطالعه و احترام و اکرام دانشمندان به عنوان اصحاب مطالعه (اباذری، ۱۳۷۳).

نتایج رتبه‌بندی معیارهای فرعی

با توجه به مندرجات جدول ۴، رتبه‌بندی فریدمن برای معیارهای فرعی لایه ارزشها نشان می‌دهد تفاوتها معنادار است. در میان معیارهای فرعی، بالاترین رتبه‌ها به ترتیب به معیار «ترویج و ترغیب دانش‌آموزان، دانشجویان، معلمان و استادان به مطالعه» و «ارزش‌آفرینی برای رسیدن به خانواده اهل سواد و مطالعه» و پایین‌ترین رتبه‌ها به ترتیب به معیار «نگرش جامعه به مقوله جهان هستی، علم و دانایی» و «ارتقای ایجاد ارزش برای سرمایه‌گذاری در حوزه نشر» تعلق دارد.

1. Griswold, McDonnell, and wright.
2. Henri, Warning & Leung.

جدول ۴. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای معیارهای فرعی

معیار اصلی	میانگین رتبه	میانگین معیار	انحراف معیار
ترویج و ترغیب دانش‌آموزان، دانشجویان، معلمان و استادان به مطالعه	۶/۹۴	۸/۷۳	۱/۰۴
ارزش‌آفرینی برای رسیدن به «خانواده اهل سواد و مطالعه»	۵/۹۷	۸/۵۹	۱/۰۶
تقویت انگیزه‌های اجتماعی	۵/۶۵	۸/۴۱	۱/۰۶
ایجاد احساس نیاز به مطالعه	۴/۹۴	۸/۳۵	۰/۸۷
فلم‌دادن کتاب به عنوان یک کالای ضروری در خانواده‌ها	۴/۸۸	۸/۰۶	۱/۵۶
باور به تأثیر کتاب در رشد ابعاد مختلف فردی و اجتماعی	۴/۸۲	۸/۰۹	۱/۰۳
ارتقای پایگاه اجتماعی فعالان حوزه نشر	۴/۳۸	۸/۰۶	۰/۹
نگرش جامعه به مقوله جهان هستی، علم و دانایی	۴/۱۸	۸/۰۵	۱/۵
ایجاد ارزش برای سرمایه‌گذاری در حوزه نشر	۳/۲۴	۷/۴۷	۱/۳۷

صاحب‌نظران برای ارتقای فرهنگ مطالعه، نظام آموزشی‌ای را کارا می‌دانند که برای مطالعه دانش‌آموزان، معلمان و استادان و دانشجویان ارزش قایل شود و انگیزش لازم را در آنها به وجود آورد. افرادی مانند خسروی (۱۳۸۱)، دینانی (۱۳۶۵)، حاجی میررحیمی (۱۳۷۸)، کلارک و رامبولد^۱ (۲۰۰۶)، ایگو^۲ (۲۰۱۱) و استفان^۳ (۲۰۱۰) به وجود این نظام تأکید داشته و نبود آن را به پویا نبودن نظام تعلیم و تربیت مرتبط دانسته‌اند.

در راستای معیار «ارزش‌آفرینی برای رسیدن به خانواده اهل سواد و مطالعه» که از نظر صاحب‌نظران در این تحقیق بسیار با اهمیت شناخته شده است، سایر محققان نیز هم داستاند. همانند عازم (۱۳۷۶) آگاهی بخشی به خانواده‌ها درباره اهمیت مطالعه، بکر و اسچر^۴ (۲۰۰۲) به نقل از کلارک و رامبولد^۵ (۲۰۰۶) خوشایند و مفرح جلوه‌دادن

1. Clark and Rumbold.
2. Igwe.
3. Stephen.
4. Baker & Scher.
5. Clark and Rumbold.

مطالعه، ترین^۱ (۲۰۰۶) در مدل پیشنهادی خود اعتقاد به مطالعه به عنوان بخشی از زندگی روزانه و فرهنگ خانوادگی و کوری‌ها^۲ (۱۹۸۹) مطالعه مادران و سطح مطالعه خانواده را از عوامل ارزش‌آفرین برای رسیدن به خانواده‌اهل مطالعه تلقی کرده است. بدون شک، ارزش قایل شدن خانواده برای کتاب و مطالعه، زمینه لازم را برای تشویق کودکان به مطالعه فراهم می‌کند، زیرا مطالعه در زمان کودکی می‌تواند شروع مطمئنی باشد. آنچه برای کودکان مهم است، دریافت ارزش مطالعه از طریق رفتار مطالعاتی والدین در خانه است. صرف تمایل و تأکید والدین بر اهمیت مطالعه، کودکان را کتابخوان نمی‌کند.

نتایج رتبه‌بندی معیارهای اصلی لایه ارزشها

نتایج جدول ۵، مقایسه میزان اهمیت معیارهای اصلی جامعه، نظام آموزشی، خانواده، حوزه نشر لایه ارزشها را نشان می‌دهد که بین آنها تفاوت معناداری نیست؛ به این معنا که هر معیار اصلی به همان اندازه معیار اصلی دیگر با اهمیت است.

جدول ۵. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای معیارهای اصلی لایه ارزشها

معناداری	انحراف معیار	میانگین	میانگین رتبه	معیار اصلی
۰/۳۱۲	۱/۲	۸/۲۵	۲/۸۱	خانواده
	۰/۸۱	۸/۲۲	۲/۶۹	نظام آموزشی
	۰/۸۱	۸/۲۱	۲/۴۲	جامعه
	۱	۷/۶۹	۲/۰۸	حوزه نشر

البته در اغلب تحقیقهای لایه ارزش، بر نقش جامعه، نظام آموزشی و خانواده تأکید شده و کمتر به نقش و تأثیر کتابخانه‌ها، حوزه نشر و فناوری اطلاعات و رسانه‌های

1. Train.
2. Kurihara.

گروهی پرداخته شده است. این وضعیت می‌تواند گواه این واقعیت باشد که نقش ارزشی فرهنگ مطالعه بیشتر در جامعه، نظام آموزشی و خانواده تعیین می‌شود. بر همین مبنا، افرادی نظیر اباذری (۱۳۷۳)، مقدس جعفری (۱۳۷۴)، دینانی (۱۳۷۶)، امانی (۱۳۷۶، ۱۳۷۸)، حاجی میررحیمی (۱۳۷۸)، صافی، (۱۳۷۹)، اصغرنژاد (۱۳۸۰)، غفاری (۱۳۸۱)، خسروی (۱۳۸۱)، قنایزچی و داوریپناه (۱۳۸۶) و کیانی خوزستانی، شریف آبادی و سام (۱۳۸۹) به نقش و اهمیت ارزشی جامعه به عنوان یک عامل تأثیرگذار عمده بر امر مطالعه از جنبه‌های مختلف، تأکید کرده‌اند. «بامبرگر»^۱ (۱۹۷۵) نیز در تحقیق خود با تأکید بر نقش جامعه، اظهار داشته‌است چنانچه مطالعه به عنوان بخشی از محیط فرهنگی جامعه نباشد، مردم به مطالعه ترغیب نمی‌شوند. اهمیت نظام آموزشی نیز به عنوان فضایی که شالوده فکری دانش‌آموزان و دانشجویان را شکل می‌دهد و تأثیرگذاری زیادی در جذب و یا دفع آنها نسبت به مطالعه دارد، در مطالعات کاتبی (۱۳۵۱)، سلطانی (۱۳۵۶)، سامانیان (۱۳۷۶)، خسروی (۱۳۸۱)، دینانی (۱۳۶۵) و حاجی میررحیمی (۱۳۷۸) آمده است. در خصوص نقش ارزشی خانواده نیز به عنوان یک عامل تأثیرگذار بر مطالعه، پژوهشگرانی نظیر عازم (۱۳۷۶) و بیراوند (۱۳۷۸) تأکید داشته‌اند.

بنا بر قضیه ارزش^۲ - یا نگاره باوری «نظریه مبادله»^۳ به هر میزان که نتیجه عمل فردی با تأیید اجتماعی ارزشمندتر شناخته شود، این عمل در ساخت رفتاری او قوام بیشتری می‌گیرد یا بیشتر تکرار می‌شود (تنهایی، ۱۳۸۷: ۱۸۵). بر مبنای همین قضیه، چنانچه در سیاستهای کلان فرهنگی برای مطالعه و عوامل مرتبط با آن، اعم از مطالعه‌کننده، ناشر، کتابخانه‌ها و ...، جایگاهی ارزشمند قایل شده باشند، امر مطالعه در جامعه ارزش می‌یابد. بنابراین، حسب میزان ارزشگذاری برای مقوله مطالعه در سیاستهای کلان یک جامعه، به همان میزان، مطالعه کردن نزد جامعه ارزش خواهد یافت. در همین رابطه، شجاعی صابین، مدیر عامل مؤسسه خانه کتاب در گفتگویی اظهار داشته

1. Bamberger.
2. Value Proposition.
3. Exchange theory.

است ریشه اندک بودن شمارگان کتابها و کم بودن میزان سرانه مطالعه در کشور را باید در نظام ارزشی و سیاستهای کلان فرهنگی کاوش کرد. وی معتقد است به علت سیاست‌گذاری نامناسب در سطح کلان فرهنگی و اجتماعی در جامعه ایران، به افرادی که در جامعه به دنبال مطالعه‌اند، توجه کافی نمی‌شود. ولی این توجه را وظیفه نهادهای سیاستگذار از جمله شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و صدا و سیما می‌داند. توجه این نهادهای سیاستگذار باعث می‌شود همان‌گونه که مردم امروزه سواد حداقلی رایانه‌ای را یک نیاز احساس می‌کنند، مطالعه و کتابخوانی را نیز در دایره ارزش و احترام خود وارد کنند و مطالعه در جامعه نهادینه شود. وی معتقد است جامعه به مطالعه نیاز دارد، ولی این مسئله در سیاستهای کلان تعریف نشده است. به طور مثال، برای اهل قلم جایگاهی در خور تعریف نشده است تا حداقل پدیدآورندگان آثار فاخر، ارزشمند و برگزیدگان جوایز معتبر ادبی، از امکانات ویژه‌ای چون فرصتهای مطالعاتی، برگزاری دوره‌های لازم علمی، بازدید از کتابخانه‌ها و نمایشگاه‌های بزرگ بین‌المللی و ده‌ها برنامه علمی دیگر بهره‌مند شوند و از آنها به عنوان قشر اثرگذار و مورد احترام جامعه یاد شود (محبعلی، ۱۳۹۰).

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌گونه که یافته‌ها نشان داد، عوامل مختلفی در لایه ارزشها و باورهای فرهنگ مطالعه دخیل است. به اتکای این که این عوامل برگرفته از متون پژوهشی حوزه مطالعه است، می‌توان گفت عوامل بسیاری در زمره عوامل ارزش‌آفرین برای ترغیب مردم به مطالعه در ایران وجود دارد. اما سؤال این جاست، با وجود همه ارزشها و باورهای مثبت به مطالعه، چرا وضعیت مطالعه جامعه در حد انتظار نیست. در پاسخ به این پرسش می‌توان گفت، هرچند لایه ارزشها و باورهای مطالعه بسیار مهم و تأثیرگذار و پایداری فرهنگ مطالعه بدان وابسته است، صرف وجود ارزشها و باورهای مترقی در یک جامعه، وضعیت مطالعه ارتقا نمی‌یابد. چنان‌که اشاره شد، فرهنگ مطالعه دارای لایه‌های مختلف است که توسعه آن، به تمامی سطوح آن بستگی دارد. بنابراین، برای

توسعه فرهنگ مطالعه باید ضمن توجه به ارزشهای مطالعه، قواعدگذاری و جلوه‌آفرینی کافی نیز انجام شود تا فرایند توسعه فرهنگ مطالعه تکمیل شود. برای عملی‌کردن این رویکرد، نیازمند نگرشی هستیم که فرهنگ مطالعه با تمامی سطوح آن و عوامل دخیل در آن را در نظر بگیرد. مهم‌ترین پیشنهاد این تحقیق، توجه به ماهیت فرهنگ مطالعه و اثرهای متعامل عوامل مؤثر بر آن با نگرش سیستمی و متوازن به تمامی معیارهای اصلی، فرعی و شاخصهای فرهنگ مطالعه است. همچنین، اگر توسعه فرهنگ مطالعه را هم نوعی فرهنگ سازی بدانیم، برای توسعه فرهنگ مطالعه لازم است نگاه ویژه‌ای به ارزش‌آفرینی شود. در تأکید این موضوع، «الوانی» (۱۳۸۷) معتقد است برای فرهنگ سازی و ایجاد تحول در فرهنگ، باید ضمن داشتن نگاه متوازن به تمام لایه‌های فرهنگ، ابتدا بنیادهای فرهنگ یا همان ارزشها و باورها متحول شود. تغییر نباید از لایه سوم و ظاهری فرهنگ شروع شود، زیرا تأثیرگذار نخواهد بود و بیشتر جنبه شعاری و ظاهری پیدا خواهد کرد. دلیل این بی‌تأثیری این است که ارزشهای لایه اول در لایه سوم ظهور پیدا می‌کند. بنابراین، شیوه برخورد برای تحول فرهنگ، بسیار مهم و راهگشاست.

چون لایه ارزشها و باورهای فرهنگ مطالعه از امور بنیادین و انتزاعی است، نیازمند سازوکاری از جنس خود نیز می‌باشد. اصولاً امور بنیادی و ارزشی را نمی‌توان به راحتی و با سرعت تغییر داد. هرچند لایه جلوه‌ها و تظاهرات مطالعه را با توجه به محسوس بودن آن، راحت‌تر می‌توان در جامعه تغییر داد، چنانچه آن لایه‌ها تهی از ارزشها باشد و سازوکاری برای حمایت از آن جلوه‌ها پیش‌بینی نشده باشد، اثری زودگذر و آنی خواهد داشت. اما نکته مهم که متأثر از نگرش سیستمی است، این است که برای توسعه و تحول فرهنگ مطالعه، ضرورت دارد با لحاظ ماهیت لایه‌های فرهنگ مطالعه به شکل متوازن و هم‌زمان بر محور یک برنامه منسجم عمل شود تا ضمن درونی‌شدن ارزشهای فرهنگ مطالعه، بر جنبه‌های قواعدی و ظاهری آن نیز تأکید شود.

در مجموع، برای توسعه فرهنگ مطالعه، اتخاذ رویکرد سیستمی پیشنهاد می‌شود؛ رویکردی که به تمامی اجزای فرهنگ مطالعه، از عامل جهان‌بینی به عنوان نقطه ثقل

لایه ارزشها و باورها گرفته تا مطالعه افراد در کتابخانه به عنوان یک نماد عینی و ملموس در لایه جلوه‌ها، نگاه جامع دارد. با این رویکرد، انتظار می‌رود محصول این نگرش، توسعه فرهنگ مطالعه، رشدی متوازن (توسعه متعادل در تمامی ابعاد لایه‌ها)، همه‌جانبه (توسعه در تمامی ابعاد لایه‌ها) و پایدار (توسعه پایدار و نهادینه در تمامی لایه‌ها) به ارمغان بیاورد.

منابع

- اباذری، زهرا (۱۳۷۳). نقش دانشمندان اسلامی در گسترش فرهنگ مطالعه. کرانه، (۲)۱، ۵-۱۲.
- ابوالقاسمی، محمدجواد (۱۳۸۹). مفهوم‌شناسی فرهنگ، ضرورت مهندسی فرهنگی در مجموعه مقاله‌ها (نخستین) همایش ملی مهندسی فرهنگ (جلد دوم). تهران: دبیرخانه شورای عالی فرهنگی. ۳۹۷-۴۲۶.
- اصغرزاد، حسین (۱۳۸۰). بررسی وضعیت کتاب و کتابخوانی در ایران. فصلنامه پیام کتابخانه، (۱)۱۱، ص ۶-۱۳.
- الوانی، مهدی (۱۳۸۷). بومی‌کردن مدل‌های فرهنگی. مقاله ارائه شده در همایش ملی توسعه و تحول در فرهنگ و هنر. بازیابی شده ۱۳۹۱/۲/۲: در سایت بایشگاه اندیشه <http://www.bashgah.net/sources-208.html>
- امانی، غفور (۱۳۷۶). اهمیت کتاب و کتابخانه و تأثیر مطالعه در روند تکامل جامعه از دیدگاه اسلام و قرآن. فصلنامه پیام کتابخانه، (۴)۷، ۵-۱۳.
- _____ (۱۳۷۸). بررسی وضعیت موجود کتابخانه‌های مدارس استان اردبیل و میزان گرایش دانش‌آموزان به مطالعه کتب غیر درسی. فصلنامه پیام کتابخانه، (۴)۹، ۳۰-۳۸.
- _____ (۱۳۷۹). رابطه مطالعه در دوران کودکی - نوجوانی با مطالعه در دوران بزرگسالی. کتابداری، ۳۴، ص ۱۵-۲۱.
- بیروند، علی (۱۳۸۷). مطالعه و کتابخوانی در کودکان. نشریه الکترونیکی ارتباط علمی، (۳)۱۰. بازیابی در سایت: <http://ejournal.irandoc.ac.ir/browse.php>
- پارسزاده، احمد (۱۳۸۷). خواندن قرآن در سرانه مطالعه قرار می‌گیرد؟. بازیابی شده در تاریخ ۱۳۹۱/۱/۱۸ از: http://www.aftabir.com/articles/view/religion/religion/c7c1216628604_q

uran_p1.php

- تنهایی، ابوالحسن (۱۳۸۷). نظریه‌های جامعه‌شناسی. مشهد: نشر مرندیز.
- حاجی میررحیمی، سید داود (۱۳۷۸). عوامل شناختی مؤثر بر ساختار نابهنجار کتابخوانی. کتابداری، (۳۲ و ۳۳)، ۴۶-۲۲.
- خسروی، فریبرز (۱۳۸۱). مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی مطالعه در کشورهای جنوب. فصلنامه کتاب، دوره ۱۳ (۳)، ۱۱۶-۱۲۵.
- دیانی، محمد حسین (۱۳۶۵). کتاب و کتابخوانی در ایران. کیهان فرهنگی، ۳ (۱)، ۲۷-۲۵.
- _____ (۱۳۷۶). نظرات بنیانی درباره کتابخوانی. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱ (۲)، ص ۶-۱۷.
- دیانی، محمد حسین و فاطمه تقی‌پناهی (۱۳۸۷). بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه‌های مطالعه در دانش‌آموزان ابتدایی و راهنمایی. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۱ (۳)، ۵۶-۲۹.
- سامانیان، مصیب (۱۳۷۶). بررسی نقش آموزش و پرورش و مدارس در آموزش و ترویج مطالعه و کتابخوانی بین دانش‌آموزان. فصلنامه پیام کتابخانه، ۷ (۴)، ۳۹-۳۴.
- سلطانی، پوری (۱۳۵۶). در ستایش کم‌خوانی. نامه انجمن کتابداران ایران، ۱۰ (۳)، ۲۴۳-۲۵۰.
- شاین، ادگار (۱۳۸۳). فرهنگ سازمانی. (محمد ابراهیم محبوب، مترجم). تهران: افرا.
- شورای عالی فرهنگی کشور (۱۳۸۹). سند نقشه جامع علمی کشور. بازبایی در تاریخ ۹۱/۲/۱۸ از سایت:
- <http://www.iranculture.org/fa/Default.aspx?current=viewDoc¤tID=736>
- شورای فرهنگ عمومی کشور (۱۳۸۹). سند نهضت مطالعه مفید. بازبایی در تاریخ ۹۱/۲/۱۸ از سایت:
- http://www.pcci.ir/index.php?option=com_content&view=article&id=1072:1390-02-10-05-46-03&catid=276:1389&Itemid=498
- صافی، قاسم (۱۳۷۹ الف). تأثیر کتابخانه‌های عمومی در گسترش فرهنگ مطالعه. کتابداری، (۳۴)، ۱۴-۵.
- _____ (۱۳۷۹ ب). راه‌های گرایش و افزایش میزان مطالعه در کتابخانه‌های عمومی. کتابداری، (۳۵)، ۲۹-۲۳.
- عازم، پرویز (۱۳۷۶). راهکارهایی درباره کتابخوانی. فصلنامه پیام کتابخانه، ۷ (۳)، ۱۰۴-۱۰۵.
- غفاری، سعید (۱۳۸۱). فرهنگ مطالعه و کتابخوانی. فصلنامه پیام کتابخانه، ۱۲ (۱ و ۲)، ۵۱-۵۳.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۸، ۳۰ مهر). برنامه‌ریزی و توسعه خدمات در کتابخانه‌های

- عمومی برای ترویج مطالعه: چگونه می‌توان مطالعه و استفاده از کتابخانه‌ها را به شیوه‌ای علمی و عملی ترویج داد؟ مقاله ارائه شده در همایش مطالعه مفید، کرمانشاه.
- قنایزچی، محمد علی و محمدرضا داوریناه (۱۳۸۶). بررسی عوامل تسهیل کننده و بازدارنده مطالعه و رابطه نگرش به مطالعه و کتابخوانی بالگویی انگیزشی مزلو. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۰(۴)، ۸۹-۱۱۰.
- کیانی خوزستانی، حسن؛ سعید رضائی شریف‌آبادی و شهلا سام (۱۳۸۹). بررسی وضعیت مطالعه زنان شاغل و خانه‌دار شهر شیراز. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۳(۱)، ۱۳۳-۱۵۰.
- مجبعلی، مهدی (۱۳۹۰). گفتگو با شجاعی صابین: سیاستهای کلان فرهنگی باید بازنگری شوند. خبرگزاری کتاب ایران. بازیابی شده مرداد ۱۳۹۰ در سایت www.ibna.ir/vdciuzaz5t1az52.cbct.html
- محبوب، سیامک (۱۳۹۰). گزارش پژوهش وضعیت گذران وقت مردم شهری و روستایی کل کشور. بازیابی شده در تاریخ ۱۳۹۰/۱۰/۴ در سایت: <http://publiclibrary.blogfa.com>
- مقدس جعفری، محمد حسین (۱۳۷۴). بررسی ابعاد آموزشی و اجتماعی مطالعه. فصلنامه پیام کتابخانه، ۵(۳۰۳)، ۴۱-۴۸.
- Bamberger, Richard (1975). *Promoting the reading*. France: UNESCO.
- Clark, Christina; Rumbold, Kate (2006). *Reading for pleasure: A research overview*. National Literacy Trust. Retrieved: http://content.scholastic.com/content/collateral_resources/pdf/i/Reading_for_pleasure.pdf.
- Henri, James, Warning, Peter, Angel, Leung Yuet Ha (2007). *A scalable Model for developing reading habits in children through libraries in rural china*. The Chen Yet- Sen. Family foundation. Retrieved: www.chenyetsenfoundation.org/2007_Reading_Model_Final.pdf.
- Igwe, Kingsley Nwadiuto (2011). Reading Culture and Nigeria's Quest for Sustainable Development. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. Retrieved: <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/482>.
- Kurihara, Hiroshi (1989). Reading promotion activities and libraries in japan in the proceedings of Effective methods of promoting reading habits in Asia and the pacific: report of the training course on book

production in Asia and Pacific (22nd, Tokyo, Japan, November 17-December 5, 1989).13-18.

- Stephen Earl Bennett (2010) Book Reading and Americans' Political Attentiveness. *The Open Political Science Journal*, 3, 1-6.. Retrieved:
<http://www.benthamscience.com/open/topolisj/articles/V003/ITOPOLISJ.pdf>
- Train, Briony(2006). Research on family reading: an international perspective.world library and Information congress: 72ND IFLA general Conference.20-24 August 2006, Seoul, Korea. Retrieved:
<http://www.ifla.org/IV/ifla72/index.htm>.